

«Үөһээ Бүлүү улууһа (оройуона)» муниципальнай оройуон
МБОУ «Т.И.Петров аатынан Өргүөт орто оскуолата»

Патриот салайааччы

Үлэни толордо:
Николаева Лариса Васильевна,
Өргүөт орто оскуолатын
английскай тыл учуутала,

Өргүөт 2023 сыл

Хас биирдii киһи төрөөбүт дойдулаах, сирдээх-уоттаах. Хас биирдii оҕо кыра эрдэбиттэн Ийэ дойдутугар бэриниилээх, төрөөбүт дойдутун туһугар үлэлиир-хамныыр, төрөөбүт дойдутун, дьонун-сэргэтин, дьиэтин-уотун, төрөппүттэрин таптыы улаатыахтаах.

Үлэ соруга: Патриот! Дьиннээх патриот диэн кимий? Патриот диэн Ийэ сириин, төрөөбүт дойдутун таптыыр, ытыктыыр, убаастыыр, төрөөбүт дойдутун туһугар ыалдьар, бэриниилээх, «дойдубар хайдах туһалыахха» диэн санааны иитэр, ону олоххо киллэрэр киһи.

Үлэ сыала: Үөһээ Бүлүү улуунун Быракаан нэһилиэгин эдэр баһылыга Оконосов Алексей Арсентьевич нэһилиэгин олохтоохторун олоҕо тупсарын туһугар үлэтин сыаналаан киэн араҥаҥа сырдатты, билиһиннэри.

Үлэ проблемата: Ханнык баҕарар үүнээйи ийэ буортан тардыһан үүнэрин кэриэтэ, киһи быһыыта-майгыта кини төрөөбүт төрүт дьонун, дойдутун хайдах сыаналыырыттан, онуоха хайдах сыһыаннаһарыттан силис тардан тахсар. Билинни кэмгэ эдэр ыччат аныгы технологияларга аралдьыйан дойдутун туһугар ыалдьыбат, сүгүрүйбэт, киэн туттар дьонун-сэргэтин билбэт буолуута баар суол.

Былаан

1. Кириитэ
2. Оконов А.А. Быракаан муниципальной тэриллитин баһылыга
  - Оконов А.А. төрөппүттэрэ, оҕо сааһа
  - Оконов А.А. аҕатын Оконов А.С. бириинигэр тустуу күрөбү
  - Тҕа хаһаайыстыбатын сайдыыта
  - Ыһыах түһүлгэтин тутуу
  - Ийэ скверэ
  - Кыайыы скверэ
  - Квартальной котельнай
  - Олохтоохтору кытта ситимнээх үлэ
- 3 Түмүк

Биһиги Сахабыт сиригэр патриот дьон, ол курдук улахан государственнай деятеллэр, саха чулуу дьонун туһунан кинигэ суруйар, хоһоон айар, саха сиригэр туһунан киэн эйгэбэ кэпсиир дьон, ырыаһыттар, спортсменнар, араас специалистэр о.д.а. төрөөбүт дойдularын туһугар ыалдьаллар, үлэлиллэр-хамныыллар. Бу барыта биһиги киэн туттуубут буолар.

Оҕо төрөөбүт дойдутунан киэн туттар буоллабына, кини өйө-санаата ыраас, кэрэбэ тардыһыта дьулуурдаах, киэн туттан кэпсиир дьобура сайдар, көрүүтэ – билиитэ кэниир, бигэ туруктаах, тирэхтээх буолар. Төрөөбүт дойдутугар истин тапталлаах оҕо бары өттүнэн көмүскэллээх. Саха киһитэ Ийэ дойдутугар таптала дьэ кэргэниитэн, төрөөбүт-улааппыт дьэтиттэн, тиэргэниитэн, оскуолатыттан, нэһилиэгиттэн, улууһуттан республикаҕа диэри кэнгээн иһиэхтээх.

Мин бэйэм икки кыыс оҕо ийэтэ, английскай тыл учуутала ону таһынан кылаас салайааччыта буолабын. Хайдах патриотическай тыыннаах оҕолору иитэн-үөрэтэн таһаарабын диэн сыалтан «Ийэ Дойдуга таптал туохтан саҕаланарый?» диэн темалаах араас быһыылаах үлэлэри уруктарбар, кылаас таһынаағы үлэлэрбэр, оскуола, нэһилиэк тэрээһиннэригэр киллэрэн туттабын. Ол курдук нэһилиэкпит, улууспут, республикабыт киэн туттар, холобур онгостор дьонун олохун, үлэтин билии, билиһиннэри, үөрэти, сырдатты үлэм биир көрүнгэ буолар.

Бэйэм биһикпин ыһаабыт дойдум Быракаан буолар. Быракааным күн – түүн тупсан иһэриттэн истинник үөрэбин. Нэһилиэк олоҕо сайдарыгар баһылык улахан оруоллааҕа биллэр. Быракаан нэһилиэгин баһылыгынан иккис төгүл талыллан Оконов Алексей Арсентьевич үлэли сылдьар..

Оконов Алексей Арсентьевич Үөһэ Бүлүү улуусун Быракан нэһилиэгин баһылыгынан 2017 сыллаахха олохтоохтор быыбардааһыннарын талыллан үлэтин саҕалаабыта. Кини 1971 сыллаахха Быракан нэһилиэгэр Арсентий Семенович, Светлана Афанасьевна Оконовтар дьэ кэргэттэригэр иккис оҕонон күн сиригэр көрбүтэ. Бииргэ төрөөбүттэр түөртэр. “Удьуор утума, дьэ кэргэн ситимэ” диэн этэллэрин курдук Арсентий Семенович, Светлана Афанасьевна туруу үлэһит дьон. Ол курдук, Светлана Афанасьевна ийэлээх аҕата колхоз, совхоз сайдарын туһугар “ элбэх оҕолоохпут, кырдыаҕастардаахпыт” диэн күөн туттан олохтоох түүннэри – күннэри уопсай сүөһү көрүүтүгэр үлэлээбиттэрэ. Светлана Афанасьевна ийэтэ Мария Степановна “Үлэ Кыһыл Знамята” орденнэн, элбэх махтал суруктарынан наҕараадаламмыта. 14 оҕолоох – Герой Ийэ үрдүк аатын сүкпүтэ. Алексей Арсентьевич аҕата Арсентий Семенович өр сылларга Быраканна М.С.Иванова, М.С. Алексеева наставниктаах, сүөһүнү иитээччилэри кытта ыччат сүөһүнү уотан, социалистическай куоталаһыга кыттан, ыныры ылынан бүтүн

өрөспүүбүлүкэбэ сурабырбыта, хонноохтоох от охсооччу, хапсабайдаһан тустууга Саха АССР спордун маастара. 10 – ча сыл Үөдүгэй совхоз Быракааннаабы отделениетыгар таһаарылаахтык биригэдьириинэн үлэлээбитэ. Партийнай салайар техникуму кыһыл дипломунан бүтэрбит буолан докумуону, отчуоту, суоттаан, учуоттаан, былааннаан чуолкайдык толороро кэпсэлгэ сылдьар. Былаас уларыйар кэмигэр сөп түбэһиннэрэн Оконосоттар “Светлана” диэн бааһынай хаһаайыстыба тэринэн 100 төбө сүөһүнү иитэ сылдыбыттара. Арсентий Семенович, Светлана Афанасьевна уолаттарын кыра эрдэхтэриттэн үлэнэн ииппиттэрэ. Ол курдук кыра эрдэхтэриттэн ийэлэрин, аҕаларын батыһа сылдьан оттууллара, мастыыллара, уһаналлара. Уолаттар алын кылаас оскуолатын бүтэрэн Тойоку оскуолатыгар үөрэнэ барыталаабыттарыгар уолаттарын батыһан сана туттубут дьиэлэрин хаалларан Өргүөккэ көһөн кэлбиттэрэ. Бэйэлэрин кыахтарынан, сатабылларынан ат сүүрдэр сана дьиэ туттубуттара. Оҕолор “сибиэхэй аһылыгы аһаан, сүүрэн – көтөн улаатыхтаахтар” диэн сүөһүлэрин тутан, өссө элбэтэн, “уол оҕо хайаан да миинэр аттаах буолуохтаах” диэн сылгы иитиитинэн дарыктанан барбыттара. Уолаттар орто оскуоланы бүтэрэн собуруунан – хотунан үөрэнэ барбыттара, сайынын кэлэн дьонноругар оттоһоллоро, сир астыыллара, дойдуларын салгынынан сайа тыынан, күүс – уох эбинэн бараллара.

Алексей Арсентьевич Ийэ дойдуга эһин төлөөн сулууспалаан кэлэн баран Улан Удээбэ үөрэммитэ. Онтон Якутскайдаабы финансовай техникуму бүтэрэн финансист идэтин ылбыта. 2017 сыллаахха төрүттэрин дойдутугар, оҕо сааһа ааспыт сиригэр баһылыгынан туруорунан, быыбарга киирсэн, кыайан баһылыгынан үрдүк таһаарылаахтык үлэлии сылдьар. Кини хайа баһылык буолуофуттан “Ыраах да сытар тыа нэһилиэгэ куораты кытта тэннэ сайдыахтаах, нэһилиэк олохтооҕо куорат олохтоофуттан итэҕэһэ суох олоруохтаах”, - диэн принцибинэн салайтарар. Аһыйах сыл үлэлээри Быракааны киһи билбэт гына сайыннарда, тупсарда.

Алексей Арсентьевич маннай талыллан баһылык буолан баран саха киһи сиэринэн таһаарылаахтык, салайар нэһилиэгим олоҕо - дьаһаҕа тупсарын туһугар өйбүн – санаабын барытын ууран туран күүскэ үлэлэһиэм диэн биэрбит тылын толорон киһи астыныах курдук айымнылаахтык үлэлии сылдьар.

Алексей Арсентьевич аҕата Арсентий Семенович Саха АССР спордун маастара, уолаттарын кыра эрдэхтэриттэн спортка уһуйбута. Орто уола Артур Арсентьевич полиция полковнига, Саха республикатын Ис дьыалаҕа министерствотыгар үлэлиир. Артур кикбоксанан, Алексей боксанан утумнаахтык дьарыктаммытара. Иккиэн РФ спордун маастарыгар кандидааттар. Арсентий Семенович уолаттара аҕаларын бириийигэр 14 араас киилэбэ улуус үрдүнэн үрдүк таһымнаахтык тустуу күрэбин тэрийбиттэрэ. Тустууну таптааччылары 2018, 2019 сылларга биир түһүлгэбэ муспуттара.

Билинни кэмнэ киһи бэйэтэ дохуоттаах, бэйэтэ онгрон таһаарар бородууксуйалаах буоллабына олоҕо баай – талым буолар. Тыа хаһаайыстыбатын сайдытыгар государствоттан көрүллэр «Начинающий фермер» программаҕа киирсэн бизнес былаан онгостон көмүскээн 3000000- нүү харчыны ылан икки улахан бааһынай хаһаайыстыбата тэриллэн үлэлирин ситистэ. Олохтоохтор бэйэлэрэ кэтэх хаһаайыстыбалаахтар. Сайынын үүт – ас дэлэй. Социальной харалта үлэ тэринэллэригэр үлэтэ суохтарга тыыраар субсидиятын көмүскээн 5 ыал 195000 ылан күрүө - хаһаа туттан, оҕоруот аһын арааһын үүннэрэллэр, бурдук ыһаллар. 2018 сыллаахха водопровод таттаран дьон бары тиэргэнигэр ууланан оҕоруот үүннэрэн кыһынын хаһааналлар. Ордугун улууска атыылаан дохуот киллэринэллэр.

Саха норуота былыр былыргыттан ыһаабы кэтэхэр, саамай бастын бырааһынньыкпыт буолар. Күн саамай чабылхайдык тыгар, сир – дойду күөх суугунан сууланан, сибэкки сиздэрэийинэн симэнэн турар кэмигэр дьон – сэргэ санаата өссө тубустун диэн аныгылыы проектаах олус кэрэ Ыһаахтыыр площадка туттарбыта. 2018 сыллаах сайын республика мас уустарын түмэн, конкурс тэрийэн маһынан остуоруйа араас персонажтарын чочуйан үйэлээх гына онотторбута. Ыһаахтыыр сир тула хатын мас ордон, атыы – эргин ларектарын туттарбыта. Билигин ыһаахтыыр сиргэ ыһаах эрэ кэмигэр буолбакка киһэ кырдыаҕастар сынньана түһэри мусталлар, эдэрдэр күүлэйдииллэр.

Быракаан чөл туруктаах, спорду өрө туппут нэһилиэк. Дьон доруобуйата тубустун, спордунан дьарыктаннын диэн футболнай поле аҕалтаран, туттаран эдэрдийн кырдыаҕастыын спордунан, скандинавскай хаамынан дьарыктаналлар,

Быракаан нэһилиэгэ үс герой ийэлээх, элбэх оҕолоох ыал элбии турар. Оҕо иитиитигэр, көрүүтүгэр – истиитигэр Ийэ оруола сүдү күүстээх. Киһи барыта ийэттэн кэлбитэ. Ийэлэргэ махтанан, көрүөхтэн эриэккэс, аныгылыы проектаах Ийэ скверин оноттордо. Быракаанна кэлбит киһи хайаан да Ийэлэригэр махтанан, ийэлэрин санаан ахтан ааһаары бары Ийэ скверигэр сылдьан сибэкки дьөрбөтө ууран аһалларын киһи долгуйа көрөр.

1941 -1945 сыл саамай ыарахан кэмнэр. Уоттаах сэриигэ 47 киһи ынырыллан саа саадах тутан Ийэ дойдуларын көмүскээбиттэрэ.

Дьахталлар, оҕолор эр дьону солбуйан от оттоон, мас мастаан, иччэбэй тирбэбэ быстыбатынан, нэһилиэк эстибэккэ күн бүгүн үүнэ сайда турдаҕа. Быйыл күһүн урукку Кыайыы памятнигын сангардан аныгылыы тииптээх Кыайыы скверин туппуттара. Сэриигэ ынырыллан барбыт дьону кэриэстээн 47 харыйаны тула олордубуттара.

Нэһилиэк олохтоохторо куорат олохтоохторуттан итэбэһэ суох олоруохтаахтар диэн ЖКХ “Альтернатива” ХЭО кэпсэтэн саҕа кварталнай хочуолунайы туттаран , социальной объектарга уонна чааһынай дьиэлэргэ иттиини холботто. Ыраах сытар

дэриэбинэ олохтоохтору бу хапсык кэмигэр иттии киирэр материалларын ылаалларыгар ыарахаттары көрсөллөрүн иһин үлэһиттэринэн закааз хомуйтаран куораттан аҕалтаран олохтоохтору абыраата, дьон – сэргэ махталын ылыан ылла. 200 миэтэрэ дириннээх скважинаттан ыраас уу иһэн олохтоохтор абыраннылар.

Алексей Арсентьевич былаана билигин да киэн. Культурнай – спортивной объект, футбольнай площадка туттара сылдьар. Хаарбах дьиэттэн көһөрүү программатыгар киирсэн икки этээстээх 12 квартиралаах дьиэ тутуутун проегын көмүскээн үлэтэ саҕаланыхтаах.

Алексей Арсентьевич эдэр салайааччы быһыытынан көрүүтэ – истиитэ киэн, аныгылыы салайааччы. Хас биирдии олохтообун олобун – дьаһабын, кыһалбатын, үөрүүтүн – хомолтотун барытын тэннэ үллэстэр. Дьон – сэргэ санаатын сатаан истэр, кырдыаҕастары кытта сүбэлэһэр, үлэни уонна сынньаланы дьүөрэлии тутан техниканнан хааччыйан Саха сиригэр биллэр кэрэ сирдэригэр, улуус киинигэр биллиилээх артыыстар кэллэхтэринэ концерттарга, көрсүһүүлэргэ сырытыннартаан олохтоохтор сүргэлэрин көтөҕөр.

Алексей Арсентьевич үлэтигэр бэриниилээх буолан салайар нэһилиэгэ сайдарын туһугар өйүн – санаатын түмэн үлэлиир, нэһилиэк наадатын ханнык баҕарар инстанцияҕа, туһааннаах министерстволарга сатаан туруорсар, быһаарсар, бэйэтэ финансист идэлээх, үбү – харчыны сөпкө аттаран туттар. Государство сыллаабы муниципальной тэриллии сайдыытыгар тырыар үбүгэр эрэ сигэммэккэ, правительство республика сайдарыгар көрөр араас программаларын үөрэтэн, онно киирсэн Гран ылары ситиһэн кылгас кэм иһигэр элбэх тутууну үлэҕэ киллэрдэ.

2020 сыл түмүгүнэн нэһилиэктэр ортолоругар ытыллар күрэххэ” Быракаан бастын үлэлээх нэһилиэк”, баһылык Оконосов А.А.” Бастын салайааччы” номинациалары ылбыта.

Олохпут бары өттүттэн уустугуран иһэр кэмигэр, билиилээх – көрүүлээх, инникигэ эрэллээх салайааччылаах эрэ нэһилиэк уйгулаах олохтоох буоларын олох көрдөрдө. Алексей Арсентьевич бэйэтин үтүө холобурунан кылгас кэм иһигэр ыраах сытар Быракаан нэһилиэгэ республикаҕа биллэр сайдыылаах олохтоох нэһилиэк буолла.

Патриотизм диэн ийэ – аҕа тапталыттан, дьиэ кэргэнтэн, тэлгэһэттэн саҕаланар сүдү күүс. Киһи өйүгэр-санаатыгар, сүрэхтэригэр-быарыгар инэн хаалбыт киһи дууһатын сорҕото буолар. Олобу таба көрөргө, өйдүүргэ, төрөөбүт төрөөбүт дойдуга бэриниилээх буолууга, таптыырга, харыстыырга, көмүскүүргэ, махталлаах буоларга Алексей Арсентьевич ийэлээх аҕата Светлана Афанасьевна, Арсентий Семенович бэйэлэрин тус

холобурдарынан ииппитгэрэ буолар. Алексей Арсентьевич Оконосов дьон- сэргэ
ытыктабылын ылар патриот салайааччы.

Туһаныллыбыт литература

1. Иванов М.Е. Быракаан нэһилиэгэ. Дьокуускай: “Медиа - холдинг” “Якутия”, 2009
2. Мандаров К. Илиинэн үлэбэ, хапсабай тустууга инники күөнгэ сылдыбыта. Үөһээ Бүлүү хаһыат. Кулун тутар 30 күнэ 2018 с.
3. Мандаров КЫраах Быракаан нэһилиэгэр тустуу түһүлгэтэ тэнийдэ. Үөһээ Бүлүү хаһыат. Муус устар 19 күнэ 2019 с.